

ВІН МРІЯВ ПРО ГАРМОНІЮ СТАРОДАВНОСТІ ТА СУЧАСНОСТІ

Микола Олександрович, на жаль, прожив дуже мало. Археологія — особлива галузь науки. Для того, щоб стати вченим-археологом, потрібно не тільки засвоїти раніш накопичені наукою знання, сказати своє слово, а й спробувати пером і лопатою відкрити нові джерела для їх наукових досліджень. В археології кандидатами, а тим паче докторами наук стають у досить зрілому віці. Микола до 40 років встиг пройти науковий шлях до доктора наук.

Сучасна археологія — це і розкопки курганів, поселень, городищ, лабораторні дослідження, осмислення таємниць тисячоліть, закономірностей життя стародавніх людей, їхньої культури як фундаменту нашої цивілізації зі всіма її надбаннями у науці, техніці, філософії людства, його знань про себе, природу та космос. Застосування в археології найновіших досягнень фізики, хімії, біології, технічних засобів відкрили широкі горизонти для втілення в практику пошуків археологічних об'єктів з літаків («повітряна археологія»), на дні морів та океанів («підводна археологія»), успішному визначенню хронології старожитностей (радіовуглецевий, дендрохронологічний, палеозоологічний, палеоботанічний, радіолумінісцентний, палеоґрунтовий тощо). Романтика досліджень археолога з лопатою XIX та початку XX століть доповнилась новими технічними засобами, включаючи хімічні аналізи, лазери, відеотехніку, експериментальні методи та інше.

М. О. Чмихова, мабуть, ще зі студентських років захопила інша грань археологічної романтики. Його науковою пристрастю стала зодіакальна (астрономічна) хронологія археологічних пам'яток.

Зародження та розвиток «астроархеології» передусім і найбільше пов'язані з ім'ям Джеральда Хокінса, який народився в Англії, а потім працював професором Бостонського університету та співробітником Смітсонівської астрофізичної обсерваторії у США. Це він 1966 р. у Лондоні видав книжку «Розгадка таємниці Стоунхенджа». Він за допомогою електронно-обчислювальної машини розгадав символіку розташування каменів у мегалітичній споруді II тис. до н. е. на Великобританському острові і довів, що вона насправді

є найдавнішою європейською обсерваторією. Ця сенсація спонукала багатьох археологів замислитися над рівнем знань про природу й космос людини первісного суспільства та почати наукові пошуки космічної символіки серед численних археологічних пам'яток різних часів і регіонів.

Найчисленнішими знахідками археологів є глиняний посуд, який добре зберігається. Більшість глиняних посудин старовини орнаментована. Але тільки на незначній частині горщиків помічений в орнаментальній системі домінуючий елемент, який, на думку Миколи Олександровича, і є сонячно-космічним символом або його часткою. Тобто ці елементи орнаментатії є не простими, нічого не значущими візерунками, а виразом світогляду стародавніх людей, в якому зафіксовані уяви про природу, суспільство й космос. В орнаментатії люди передавали свої пізнання, зокрема, про видимий річний рух Сонця по колу 12 сузір'їв, назви яких у більшості відповідають певним представникам тваринного світу. Останнє теж є незаперечним свідченням знайомства стародавніх людей з космосом та створення системи космічних символів.

Микола Олександрович почав серйозно вивчати космічну символіку на посуді та інших предметах старовини, створювати принципи зодіакальної хронології й датування окремих предметів, археологічних комплексів, культур та цілих епох, в основу яких покладено закономірності структури символів зодіаку та значення окремих сузір'їв для певної пори року, що була найголовнішою в господарській діяльності людей того чи іншого стародавнього суспільства окремих епох. На основі дослідження традиційних хронологічних меж окремих епох та внесення поправок зодіакальної (космічної) хронології М. О. Чмихов спробував уточнити періодизацію історичного процесу на території України та сусідніх територій у польодовиковий період, що охоплює епохи мезоліту, протонеоліту, неоліту, енеоліту, бронзи та раннього заліза. Тут йому пощастило внести чимало нового, яке відрізняється од раніше вироблених уявлень. Важливим у дослідженнях М. О. Чмихова було й те, що він постійно прагнув синхронізувати історичні процеси на півдні Східної Європи та на Близькому Сході, порівнюючи не тільки хронологію, а й розвиток господарської діяльності давніх народів, їхній суспільний устрій, культуру та ідеологію, відображених в археологічних пам'ятках. Такі порівняння були вельми плідними для розуміння розвитку первісного суспільства у світовому масштабі, тим паче, що пам'ятки стародавньої історії Близького Сходу тісно пов'язані з письмовою історією. Писемність на глиняних табличках у стародавніх країнах Близького Сходу, зокрема в Месопотамії, допесла до нас письмові свідчення про господарську діяльність, культуру, культу, міфологію, а також космічні уявлення, починаючи з кінця IV — початку III тисячоліть до н. е.

Цікавими, на наш погляд, у дослідженнях М. О. Чмихова є вивчення уявлень стародавніх індосвропейців та семітів про основні прояви космосу у житті суспільства, що увібрали в себе досить значні аналітичні розробки міфології, досягнень «первісної науки», або «донауки», становлення розвиненої системи світогляду та уявлень про вселенський порядок і його порушення. Для наукових досліджень М. О. Чмихова притаманними є погляди на тісний зв'язок розвитку людського суспільства та природи взагалі, взаємозв'язок із космосом особливо. Його філософські спостереження про взаємозв'язок циклічного розвитку природи, космосу та суспільства, роль глобальних катаклізмів у «суспільному космосі», значення уявлень стародавніх людей про них важливі для сучасного розвитку суспільства. Йому належить навіть пророцтво про майбутній катаклізм нашої цивілізації на початку XXI століття (2015 рік).

Дослідження М. О. Чмихова, особливо останні, стали можливими завдяки утвердженню нового життя в Україні. Навряд чи можливо було б усе це раніше. Його висновки глобальні і навіть сенсаційні. Як до них ставитись? Сам Микола Олександрович багато зі своїх висновків оцінював як «досить гіпотетичні». Всім добре відомо, що нове життя спричинилося до реанімації всіляких сенсаційних «наук». У розкриті «свободою» ворота хлинуло все, що лежало на споді здорового і хворобливого, все, що заборонялось офіційною наукою, і все, на чому просто можна зробити сенсацію. На терені археології та стародавньої історії з'явився новий напрям «сучасного міфотворення», пояснення найскладніших проблем історії людського суспільства, споконвічних історичних проблем простими вигадками проукраїнського найдавнішого воцхва Ісуса Христа тощо. Мав рацію Григорій Півторак, коли писав, що це «нісенітниця, які межують з анекдотами», і що «такі відкриття» роблять ведемежу послугу українстиці». Чи належить до таких міфотворців Микола Олександрович? Такі запитання, мабуть, ставив не один вчений, читаючи цікаві праці М. О. Чмихова. Я думаю, що ні. Микола був романтиком, закоханою людиною у галузі «астроархеології», але він робив свої висновки на основі розробки наукових методик, дослідження наукових фактів, а не вигадок. Безперечно, що всі його висновки сприймати безапеляційно не можна, а він на цьому і не наполягав. У нього було досить скромності, критичного ставлення до себе і своїх висновків. Він був надзвичайно працьовитим, вимогливим, передусім до себе, щодо взятих обов'язків по написанню рукописів, взагалі будь-якої роботи, за яку він брався. Він не соромився спитати у знайомих колег про те, що знав недостатньо. Його успіхам іноді заздрили, але вони йому діставались тяжкою постійною працею. Його скромність і переживання за свої наукові праці часто були занадто перебільшеними, що, мабуть, і призвело до трагедії його життя.

Наукові результати своїх досліджень М. О. Чмихов виклав у тезах конференцій, статтях у наукових журналах та монографічних працях «Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України» (К., 1988; у співавторстві з І. Т. Черняковим), «Истоки язычества Руси» (К., 1990), курсі лекцій «Археологія та стародавня історія України» (К., 1992; у співавторстві з Н. М. Кравченко та І. Т. Черняковим), «Курганні пам'ятки як явище давньої культури» (К., 1993), «Давня культура» (К., 1994), методичних посібниках «Методические рекомендации по исследованию курганных памятников» (К., 1986; у співавторстві з Ю. О. Шиловим та П. Л. Корнієнко), «Археологічні дослідження курганів» (К., 1989; у співавторстві з Ю. О. Шиловим та П. Л. Корнієнко).

Гармонійне поєднання розвитку космосу, природи та людського суспільства було основним мотивом у творчій науковій діяльності М. О. Чмихова. Йому належить, крім окреслених напрямів досліджень і вивчення методики розкопок курганів, етапів фіксації курганних об'єктів у процесі розкопок, створення типології курганів як окремого культурного явища в історії людства, реконструкція соціально-космічної символіки поховального обряду, архітектури курганів, інвентаря тощо. Не менш вагомими були й дослідження проблеми культурурогенезу та етногенезу індоєвропейців, слов'янської мовної сім'ї, зокрема виявлення археологічних реалій індоєвропейських народів, виражених у зодіакальних символах Тельця. Дослідник виступав проти перебільшення ролі східних елементів у розвитку стародавніх культур протягом тривалого часу. Його висновки про циклічність розвитку природи, космосу та суспільства, їх взаємозв'язок, про те, що багато проблем, котрі стають перед

людством, були притаманні протягом усього існування з закономірними циклами катастроф, а потім гармонії розвитку культур, про необхідність дослідження стародавніх суспільств для сучасної цивілізації безумовно являють неабиякий інтерес не тільки для наукового кола фахівців України. Його праці з проблем вивчення археологічних реалій стародавніх культур та їхнього зв'язку з індоєвропейською і слов'янською міфологією аргументовані не гірше, ніж це зроблено відомим академіком Б. О. Рибаківим у дослідженнях історії язичництва.

Але в історії, як і в сучасному житті, так уже заведено, що живі носії ідей, тим паче молоді та ще й невизнані вчені, часто не сприймаються їхніми сучасниками і лише після їхньої смерті вони привертають увагу. Несправедливо, але це так. Мабуть, це стосується і наукової спадщини М. О. Чмихова.

Виявом поваги до наукового життя людини, що залишила помітний слід у поступі науки до зірок, є цей скромний збірник наукових праць колег з Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Чсрняков І. Т.